

KUTATÁSI BESZÁMOLÓ*
KLEBELSBERG KUNO-ÖSZTÖNDÍJ
2023

A kutató neve	
Schmidt Szonja Emese	
A kutatás témája	
Nigar Hanım török költő naplójának és kéziratos hagyatékának magyar vonatkozásai az isztambuli Aşıyan Múzeumban	
A kutatás helyszíne	
ország, város	Törökország, Isztambul
intézmény(ek)	<i>İstanbul Aşıyan Müzesi Nigar Hanım Koleksiyonu</i> (Isztambuli Aşıyan Múzeum Nigar Hanım Gyűjteménye)
A kutatás ideje	
2023. szeptember 17.- 2023. november 16.	
A kutatott gyűjtemények, az átnézett iratok, dokumentumok és a találatok rövid ismertetése (tételes találati jegyzék nélkül)	
Az isztambuli Aşıyan Múzeumban található Nigar Hanım költő hagyatékának nagy része, ezekbe a múzeum igazgatójának engedélyével nyerhettem betekintést: a Tevfik Fikret török költő lakóházából berendezett múzeum egyik külön szobájában helyezték el a dokumentumokat és egyéb tárgyakat. A textuális hagyaték legfontosabb részét, így kutatásom legfőbb gerincét is a költő naplóinak eredeti példányai alkotják, ezeket digitálisan tudtam tanulmányozni. Nigar Hanım összesen számozott naplót írt életében, melyből néhány hiányzik, ma 13 kötet áll rendelkezésünkre. Ezen kívül a múzeum tulajdonában áll még Nigar Hanım könyvgyűjteménye (1023 kötet), melynek katalógusát külön írásos engedély megszerzése után bocsátották a rendelkezésemre. A gyűjtemény magyar vonatkozású részét képezik még azok a családi fotográfiák, melyeken Nigar Hanım vagy édesapja, Farkas Adolf (Nihali Osman Paşa) szerepel. Isztambuli tartózkodásom során, az Aşıyan Múzeum igazgatója, Ata Yersu úr tájékoztatott arról, hogy Nigar Hanım még élő dédunokája, Nigar Alemdar tulajdonában is magyar vonatkozású dokumentumok lehetnek. A hölgyel sikerült felvenni a kapcsolatot, betekintést engedett magángyűjteményébe: Nigar Hanım és egyik fiának képeslapalbumait tanulmányozhattam.	
A kutatás módszere	
Az Aşıyan Múzeumban tárolt Nigar Hanım-naplók és egyéb dokumentumok tanulmányozása végett először az <i>Atatürk Kitaplığı</i> -hoz (Atatürk Könyvtár) fordultam.	

☒ * Jelen beszámoló további szerkesztés nélkül kerül közzétételre az ösztöndíj adományozójának honlapján.

mivel a Nigar Hanım-gyűjtemény ehhez az intézményhez tartozik. A könyvtárban tájékoztattak arról, hogy a csak digitálisan hozzáférhető dokumentumokat csak török személyi igazolvány birtokában lehet tanulmányozni, egyebek mellett a nem digitalizált további tételekről személyesen a múzeumban kérhetek tájékoztatást. Pár nap elteltével, rövidebb herce-hurca után a könyvtár egyik munkatársa volt olyan kedves, és méltányosságból létrehozott számomra egy belépési kódot, aminek köszönhetően végül hozzáférést kaptam a könyvtár digitális adatbázisához. Így előbb a könyvtár számítógépén, később saját számítógépemen regisztrálhattam az Isztambuli Polgármesteri Hivatal honlapjáról elérhető Isztambuli Könyvtárak Egyesített katalógusába, ahonnan onnantól könnyedén tudtam böngészni a digitalizált dokumentumok között. Isztambuli tartózkodásom során így tehát mind a könyvtárban, mind saját számítógépemen haladtam a digitálisan elérhető Nigar Hanım-naplók feldolgozásával. Ehhez segédeszközként felhasználtam az oszmánli nyelvű, arab írásos naplók mai török írásra áttűtetett vadonatúj kétkötetes kiadását, melyet közvetlenül indulásom előtt kaptam meg Nazan Bekiroğlu-tól, aki a kötetek előszavait és jegyzeteit írta. (Şair Nigar Hanım. *Günlük*. 24 Ocak 1887-14 Nisan 1890. Cilt I. (összeáll. Zeynep Berktaş). 2021.; Şair Nigar Hanım. *Günlük*. 13. Defter: 20 Ocak 1894, 15, 16, 17, 18. Defterler: 8 Haziran 1911-19 Mart 1918. Cilt II. (összeáll. Zeynep Berktaş, az előszót és a jegyzeteket írta Nazan Bekiroğlu). 2023.)

Munkám gerincét ezen naplók feldolgozása adta: a kiadás segítségével visszakerestem a magyar vonatkozást tartalmazó oldalakat az eredeti arab írásos kötetekben, így minden magyar vonatkozás felbukkanását kijegyzeteltem, melyekről a tételes hungarika kataszterjelentésben és a csatolt részletes találati jegyzékben számolok be. Megállapítottam, hogy a naplók számozása nem egyezik a könyvtár által nyilvántartásba vett számozással, ennek oka, hogy a naplók elejébe Nigar Hanım halála után fia, Salih Keramet –az arab számozás és a latin számok külalakjának hasonlóságai miatt – tévesen vezetett fel néhány sorszámot. A korábbi bizonytalanság a naplók számát illetően tehát rendeződött: összesen tizennyolc napló készült Nigar Hanım életében, ezekből 13 darab áll ma is rendelkezésünkre, melyek az eredeti számozás figyelembevételével tehát az alábbiak: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8., majd 13. 15. 16. 17. 18. (ebből a 13. defter hiányos, csupán 7 oldal írást tartalmaz).

A defterekben feltűnnek azon magyar személyek nevei, akik az évek során kapcsolatba kerültek Nigar Hanım családjával, ezáltal nyomon követhetővé válik a család kapcsolati hálója, különös tekintettel a magyar kolónia tagjaira és a hosszabb-rövidebb ideig Isztambulba látogató tudósokra, művészekre. A naplók eddigi feldolgozásával párhuzamosan folytatom e személyek azonosítását (akiknek gyakran csak pontatlan vezetéknevét említi Nigar Hanım). A nevek: Baumgarten Izidor, Borostyáni, Csatári, Déchi [?], Goldberger [?], Hegyei Géza, Keller [?], Kovács [?], Kvassay [Ede], Kvassayné, Kun Albert és neje, Kúnos Ignác, Lehár Ferenc, Mémety/Némety [?], Mészáros Gyula és neje, Popper [?], Rozentál [?], Rozenfeld [?], Gróf Széchenyi Ödön és neje, lánya, Solymer Efendi [?], dr. Suvarics [?], Thomán [István], Tcherkaski [?], Vámbéry Ármin

Maga a tudós is többször megemlékezik Nigar Hanımról A török népköltés című művében, hogy Kúnos Ignác Isztambulban töltött évei alatt szoros kapcsolatot ápolt a családdal, és számtalanszor vendégeskedett otthonukban. Hegyei Géza zongorista, aki a szultán udvarában is koncertezett, valamint számos tanítványa volt a város előkelői között, Nigar Hanım zongoratanára is volt. Baumgarten Izidor a Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság konstantinápolyi fiókjának igazgatója és a Magyar Kereskedelmi Múzeum konstantinápolyi kirendeltségének főnöke volt, az 1906-ban újból megalapított Magyar Egylet alelnökévé választották.¹ Borostyáni Nándor, született Bernstein Ferdinánd Alfonz Pál magyar

újságíró, író volt, aki személyesen is felkereste a költőnőt, majd cikket írt róla a Magyar Salonban 1891-ben. Gróf Széchenyi Ödön pasa a konstantinápolyi tűzoltóegylet megalapítójaként nagy köztisztvisletben álló pasaként élt Isztambulban, és mint a naplókbl is látszik, rendszeres vendége volt Farkas Adolf családjának. Mészáros Gyula az isztambuli Darulfünun egyetem oktatójaként évekig élt Isztambulban, vele és feleségével is szoros kapcsolatot ápol a család. Az 1892 áprilisában 93 fő részvételével megvalósult magyar delegátus látogatásáról is bizonyosan megemlékezett Nigar Hanım, azonban az ez évi naplók sajnos elvesztek. Ennek a delegátusnak a látogatásából ismerjük viszont Csatári nevét, aki Nigar Hanım naplójában is szerepel² és 1849-ben szintén az emigráció tagjaként, még Grósz Lajos néven telepedett le Isztambulban, azonban 1852-ben hazatért, majd orvos lett, és 1878-ban kapta meg „Csatári” előnévvel a nemességet.³ Ezen azonosított személyek mellett a további személyek azonosítása kutatásom jövőbeli feladatait képezi. A magyar vonatkozású naplóbejegyzések részletes jegyzése, fordítással együtt beszámolómmal mellékletként képezi.

Az Aşıyan Múzeumba való első látogatásomkor elkísért Katkó Gáspár, az isztambuli Liszt Ferenc Magyar Kulturális Intézet munkatársa, kihelyezett levéltári delegátus, hogy segítségemre legyen a múzeumi anyagok tanulmányozásában. A múzeumban fogadott minket az intézmény igazgatója, Ata Yersu úr, aki készséggel körbevezetett minket a múzeumban, és részletesen bemutatta számítógépén, hogy milyen dokumentumok vannak a gyűjteményben. A csak a múzeumban őrzött (nem digitalizált) hungarikának minősülő tételekről (fényképek) jegyzetet készítettem, ezekről később az Atatürk Könyvtárnak megküldött írásbeli kérelem alapján, írásos engedély átvétele után kaptam meg a múzeumigazgatótól a digitális változatokat. E tételek digitális változatban (pen-drive) képezik beszámolómmal mellékletét.

Az 1023 kötetből álló Nigar Hanım-könyvgyűjtemény házi katalógusát szintén külön írásos kérelemmel, írásos engedély megszerzése után kaptam meg Excel-táblázat formájában. Korábban a múzeum igazgatója jelezte felém, hogy ebben szerinte nem fogok magyar vonatkozású iratokat találni, ez be is bizonyosodott, nagyrészt 20. századi, oszmán-török nyelvű, feltehetőleg nem csak Nigar Hanım életében, hanem a fiai által összegyűjtött köteteket tartalmazó kollekciónak van szó. A rendelkezésemre bocsátott katalógus beszámolómmal mellékletként képezi.

A kutatási tervemben szereplő ezen feladatokon túl novemberben volt alkalmam személyesen felkeresni Nigar Alemdart, Nigar Hanım dédunokáját (Nigar Hanım középső fia, Salih Feridun unokája, a Boğaziçi Egyetem Fordítástudományi Tanszékének volt tanára), aki betekintést engedett a lakásában őrzött családi dokumentumokba. Az öt képeslapalbumban szereplő lapok nagy része Ausztriából, Olaszországból és más európai városokból származó lap, melyeket vagy Nigar Hanım utazásai során gyűjtetett, ezek a lapok üresek, valamint hozzá nagyrészt az ausztriai rokonságból küldött, francia nyelven megírt lapok. A néhány Magyarországról származó levelezőlapot és fényképet beszámolómmal mellékletként csatolom.

A levelezőlapokon szereplő nevek, a család tulajdonában lévő családfa alapján, továbbá a

¹Csorba-Fodor 1999: 16

²Kemalettin Kuzucu. Macarların 1892 yılındaki İstanbul ziyaretleri. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi (2015)

³Bona Gábor: Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara - Letöltés 2024.02.01.

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/szazadosok-az-184849-evi-szabadsagharcban-96F2/eletrajzi-adatok-989D/cs-9A67/csatary-grosz-lajos-9A71/>

tizenhét naplóban szereplő élettörténeti feljegyzések alapján összeállíthatóvá válik Nigar Hanım magyarországi rokonságának hálójá, az Oszmán pasává lett Farkas Adolf és családjának családi hálójá, valamint a velük kapcsolatban álló magyarok köre.

Nigar Alemdar elmondása szerint az egykor a család tulajdonában álló további dokumentumok és ereklyék Nigar Hanım másik két fiához, és ezen keresztül a Darüşşafaka Alapítvány tulajdonában lehetnek. A korabeli magyar sajtóban megjelent cikkek alapján ismert, hogy Farkas Adolf (Nihali Osman Paşa) halála után az azóta megszűnt kolozsvári történeti ereklyemúzeum is igényt tartott Farkas Adolf hagyatékára, melyre még Nigar Hanım ígéretet is adott, azonban nem ismert, hogy megvalósult-e az adományozás. Mindenesetre Farkas Adolf (Nihali Osman Paşa) kitüntetései nincsenek a család birtokában, azokról nem rendelkeznek információval, csupán egy fénykép van róluk (mellékletként csatolva).

Magyarországi rokonok/kapcsolatok: Berger Ilka, Jenny Bleuer, Dóha István, Albert Wolf

Ausztriai (bécsi) rokonok/kapcsolatok: Jenny Kaiser, Josefina Kaiser, Bernhard Kaiser, Lotte Förstl

A Magyarországon a korabeli sajtóban megjelent (sokszor téves és félrevezető) információk mellett a fenti adatok segítségével, a Klebelsberg-ösztöndíjjal végzett kutatás folytatásaként a naplóban szereplő magyar személyek azonosítását, ezzel pedig Nigar Hanım és családja kapcsolati hálójának feltárását fogom elvégezni.

A kutatási eredmények szélesebb közönséggel történő megismertetése (előadás(ok), publikáció(k) stb.)

Az Isztambuli Liszt Ferenc Magyar Kulturális Intézet igazgatójának, Sipos Áronnak jeleztem isztambuli tartózkodásomat, és egyeztettem egy esetleges előadásról, de a 2024-es Török-Magyar Kulturális Évada készülő intézet munkaprogramjába nem fért bele az adott időszakban előadás megtartása. A kulturális évad során azonban tervbe van véve egy átfogó, Nigar Hanım témájú rendezvény és kiállítás megtartása, melyen a törökországi és magyarországi kutatási eredményeket együtt kerülnénk bemutatásra.

Az isztambuli Marmara Egyetem Török Nyelv és Irodalom tanszékének felkérésére isztambuli tartózkodásom alatt, 2023. november 15-én általánosabb témájú, török nyelvű előadást tartottam a tanszék oktatóinak és hallgatóinak az Oszmán Birodalomba, majd a köztársasági Törökországba érkező magyar tudósokról, többet között Kúnos Ignácról is, aki Nigar Hanım rendszeres vendége volt, valamint Bartók Béláról.

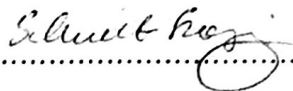
2024. szeptemberében kerül megrendezésre Szegeden a HUN-REN-SZTE Oszmán Kori Kutatócsoportja által szervezett tudományos konferencia, melyen a Klebelsberg-ösztöndíj alatt végzett kutatási eredményeimről fogok előadást tartani, valamint egy cikkben mindenképp be szeretnék számolni az összegyűjtött új anyagról.

A kutatással kapcsolatos gyakorlati észrevételek (ide értve a leendő ösztöndíjasok számára hasznos tanácsokat)

A török könyvtári, levéltári kutatásokhoz nagyon sok esetben nagy könnyebbséget jelent.

ha a kutatónak van olyan török állampolgárságú ismerőse, aki kész segíteni és támogatni munkáját, hiszen a török intézmények sokszor török állampolgársághoz kötik a digitális állományokhoz való hozzáférést. Számolni kell a török ügyintézés lassúságával is, illetve azzal, hogy esetleg az adott gyűjteményhez rendelt könyvtáros vagy szakember nem kompetens és nem tud megfelelő tájékoztatást adni. E-mailekre ritkán válaszolnak ismeretlenül, vagy csak nagyon sok idő elteltével. Ezért előre érdemes felvenni a kapcsolatot, illetve több vonalon próbálkozni.

Kelt: Mecsér, 2024. február 10.....



kutató aláírása